

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

VAN ACTIE NAAR AANBEVELING

PAKKET VOOR DOCENTEN

**Erasmus+ KA220-SCH Strategisch partnerschap in het
schoolonderwijs DIGITAL COMICS OF MIGRATION
2023-1-TR01-KA220-SCH-000166103**

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Van actie naar aanbeveling:

Pakket voor docenten

Docenten behoren tot de meest invloedrijke actoren bij het vormgeven van de onderwijskundige inclusie van studenten, de ontwikkeling van sleutelcompetenties en hun betrokkenheid bij steeds verder gedigitaliseerde leeromgevingen. Als leiders van klasgemeenschappen beïnvloeden docenten niet alleen het academisch leren, maar ook de sociale dynamiek die bepaalt of studenten zich gewaardeerd en vertegenwoordigd voelen en in staat zijn volledig deel te nemen aan het schoolleven. Onderzoek toont consequent aan dat inclusieve onderwijspraktijken bijdragen aan de academische prestaties, het gevoel van verbondenheid, de sociale integratie en het welzijn van studenten, met name onder leerlingen uit kansarme groepen en met een migratie- of vluchtelingenachtergrond (Florian & Black-Hawkins, 2011; UNESCO, 2020). In de context van migratie en gedwongen ontheemding worden docenten vaak de eerste institutionele actoren met wie kinderen betekenisvolle relaties opbouwen in de ontvangende samenleving. Hun houding, verwachtingen en pedagogische benaderingen kunnen een aanzienlijke invloed hebben op het onderwijstraject en de sociale ervaringen van studenten. Onderzoek naar onderwijs voor vluchtelingen en migranten toont aan dat cultureel sensitieve en inclusieve docenten beter in staat zijn positieve relaties tussen leeftijdsgenoten te bevorderen, ervaringen van uitsluiting te verminderen en studenten te ondersteunen bij hun aanpassing aan nieuwe onderwijsomgevingen (Pastoor, 2017; Sattin-Bajaj et al., 2023). Door middel van benaderingen voor sociaal-emotioneel leren (SEL) en inclusieve onderwijsfilosofieën kunnen docenten empathie, samenwerking, intercultureel begrip en democratische participatie bevorderen, waardoor de sociale dynamiek in de klas verbetert en leeromgevingen ontstaan waarin diversiteit wordt erkend als een educatieve meerwaarde in plaats van als een uitdaging.

Het belang van lerarenopleiding reikt daarom veel verder dan alleen het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs; het heeft directe invloed op gelijke kansen in het onderwijs, sociale cohesie en democratische ontwikkeling binnen de samenleving. Van docenten wordt in toenemende mate verwacht dat zij inspelen op diverse klaslokalen die worden gekenmerkt door migratie, cultureel pluralisme, digitale transformatie en groeiende aandacht voor het sociale en emotionele welzijn van studenten. Onderzoek wijst er echter op dat veel docenten zich onvoldoende voorbereid voelen op deze verantwoordelijkheden, omdat traditionele

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

lerarenopleidingen vaak slechts beperkte aandacht besteden aan inclusief onderwijs, migratiesensitieve pedagogiek, sociaal-emotioneel leren en digitale innovatie (European Commission, 2023; OECD, 2023). Ook onderzoek naar de integratie van technologie heeft herhaaldelijk onvoldoende voorbereiding van docenten aangemerkt als een van de belangrijkste belemmeringen voor betekenisvolle digitalisering op scholen (Tondeur et al., 2017). Hoewel digitale technologieën een centrale plaats hebben gekregen in het hedendaagse onderwijs, krijgen veel docenten weinig formele training in de manier waarop digitale hulpmiddelen kunnen worden geïntegreerd in pedagogisch betekenisvolle leerervaringen. Nog minder aandacht wordt besteed aan innovatieve onderwijsbenaderingen zoals leren met strips, visuele storytelling en multimodale geletterdheid, ondanks toenemend bewijs dat deze methoden betrokkenheid, kritisch denken, empathie en intercultureel begrip kunnen versterken (Hosler & Boomer, 2011; Mallia, 2007). Voortdurende professionele ontwikkeling is daarom essentieel om onderwijsprofessionals uit te rusten met de competenties die nodig zijn om hedendaagse onderwijsuitdagingen aan te pakken en studenten voor te bereiden op deelname aan steeds diversere en digitalere samenlevingen.

Binnen deze context biedt het DICOMI-project een waardevol kader voor lerarenopleiding, schoolleiderschap en professionele ontwikkeling in verschillende onderwijsomgevingen. Door digitalisering, storytelling en inclusief onderwijs te combineren, biedt DICOMI onderwijsprofessionals praktische hulpmiddelen om complexe kwesties zoals migratie, identiteit, diversiteit, verbondenheid en sociale inclusie aan te pakken. De digitale strips en pedagogische modules van het project laten docenten kennismaken met authentieke migratieverhalen en geleefde ervaringen van ontheemding, waardoor zij een diepere empathie en een beter begrip kunnen ontwikkelen van de realiteit waarmee migranten- en vluchtelingenstudenten worden geconfronteerd. Onderzoek naar digitale storytelling wijst erop dat narratief gebaseerde leermiddelen de reflectieve praktijk van docenten, hun interculturele competentie en hun vermogen om het gevoel van verbondenheid van studenten te ondersteunen, kunnen versterken (Khoo et al., 2024). Daarnaast is aangetoond dat leren met strips multimodale geletterdheid, creativiteit, kritisch denken, communicatieve vaardigheden en studentenbetrokkenheid bevordert, waardoor het een bijzonder relevante pedagogische benadering is voor hedendaagse klaslokalen (Farinella, 2018). Voor schoolleiders biedt DICOMI richtlijnen voor het bevorderen van inclusieve schoolculturen, het ondersteunen van pedagogische innovatie en het versterken van de samenwerking tussen scholen, gezinnen en gemeenschappen. Ook schoolbegeleiders, maatschappelijk werkers en andere professionals op

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

het gebied van onderwijsondersteuning kunnen van het project profiteren door een groter bewustzijn te ontwikkelen van de onderwijskundige en psychosociale uitdagingen die samenhangen met migratie en ontheemding. Door digitale competenties, intercultureel leren, sociaal-emotionele ontwikkeling en inclusieve pedagogiek te integreren, draagt DICOMI bij aan de professionele ontwikkeling van belanghebbenden in het onderwijs en ondersteunt het tegelijkertijd bredere Europese doelstellingen op het gebied van inclusie, democratisch burgerschap en digitale transformatie in het onderwijs. De beleidsaanbevelingen die voortkwamen uit kleinschalige bijeenkomsten in vijf landen zijn als volgt:

Lerarenopleiding als onderdeel van het beroep van docent

Deelnemers aan de kleinschalige bijeenkomsten benadrukten consequent dat docenten regelmatig en voortdurend professionele ontwikkeling op het gebied van inclusief onderwijs zouden moeten ontvangen om effectief te kunnen inspelen op de toenemende diversiteit in hedendaagse klaslokalen. Zij stelden dat inclusief onderwijs meer vereist dan pedagogische kennis of bewustzijn van beleid; het vraagt ook om empathie, interculturele competentie en een diepgaand begrip van de geleefde ervaringen van migranten-, vluchtelingen- en ontheemde studenten. Deelnemers benadrukten dat veel docenten in aanraking komen met studenten die oorlog, gedwongen migratie, scheiding van familie en trauma hebben meegemaakt, maar vaak slechts beperkt worden voorbereid om met deze complexe realiteiten binnen onderwijsomgevingen om te gaan. Daarom adviseerden zij dat lerarenopleidingen verder moeten gaan dan theoretische discussies over inclusie en authentieke, ervaringsgerichte leermogelijkheden moeten opnemen die onderwijsprofessionals helpen de sociale, emotionele en onderwijskundige uitdagingen van migranten- en vluchtelingenkinderen te begrijpen.

In dit verband identificeerden deelnemers het DICOMI-project en de digitale strips ervan als waardevolle middelen voor lerarenopleiding en professionele ontwikkeling. Zij benadrukten dat waargebeurde verhalen die via digitale strips worden weergegeven docenten kunnen helpen om op een persoonlijker, reflectievere en betekenisvollere manier met migratie-ervaringen om te gaan. Door verhalen over ontheemding, aanpassing, verbondenheid en veerkracht te presenteren, stellen de DICOMI-strips onderwijsprofessionals in staat migratie niet te benaderen als een abstract beleidsvraagstuk, maar als een menselijke ervaring die directe gevolgen heeft voor studenten en hun gezinnen. Deelnemers stelden dat blootstelling aan dergelijke verhalen de empathie van docenten kan versterken, stereotypen ter discussie kan

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

stellen en meer sensitieve en inclusieve reacties op studenten met uiteenlopende achtergronden kan stimuleren. Het visuele en narratieve karakter van strips werd als bijzonder effectief beschouwd om onderwijsprofessionals te helpen de emotionele dimensies van migratie te begrijpen en oog te krijgen voor de vele uitdagingen waarmee kinderen die door oorlog zijn getroffen zowel binnen als buiten het klaslokaal te maken kunnen krijgen.

Deelnemers benadrukten verder dat regelmatige training die is gebaseerd op authentieke verhalen en geleefde ervaringen kan bijdragen aan de ontwikkeling van inclusievere schoolculturen. Docenten die de realiteit van migratie en ontheemding beter begrijpen, zullen eerder ondersteunende leeromgevingen creëren, de sterke kanten en behoeften van studenten herkennen en positieve relaties tussen diverse groepen leerlingen bevorderen. Dergelijke training kan ook het vermogen van onderwijsprofessionals versterken om vooroordelen, discriminatie en uitsluiting aan te pakken en tegelijkertijd interculturele dialoog en sociale cohesie binnen scholen te bevorderen. Deelnemers adviseerden daarom om DICOMI-materialen, digitale strips en andere narratief gebaseerde middelen te integreren in zowel initiële lerarenopleidingen als nascholingsprogramma's voor docenten. Zij stelden dat duurzame en praktijkgerichte training kan helpen ervoor te zorgen dat docenten niet alleen beschikken over de kennis, maar ook over de houding en competenties die nodig zijn om inclusie te ondersteunen, constructief te reageren op migratiegerelateerde uitdagingen en onderwijsomgevingen te bevorderen waarin alle studenten zich gewaardeerd en gerespecteerd voelen en volledig kunnen deelnemen.

Behoefte aan lerarenopleiding: strips als onderwijsmethode

Deelnemers aan de kleinschalige bijeenkomsten benadrukten consequent dat docenten gerichte programma's voor professionele ontwikkeling op het gebied van digitale storytelling en leren met strips zouden moeten krijgen om het educatieve potentieel van middelen zoals die binnen het DICOMI-project zijn ontwikkeld optimaal te benutten. Zij stelden dat strips weliswaar aanzienlijke mogelijkheden bieden om inclusie, empathie en intercultureel begrip te bevorderen, maar dat het effectieve gebruik ervan afhangt van het vermogen van docenten om ze op betekenisvolle wijze in de klaspraktijk te integreren. Deelnemers benadrukten dat lerarenopleiding verder moet gaan dan technische richtlijnen en onderwijsprofessionals pedagogische strategieën moet bieden om visuele verhalen te gebruiken ter bevordering van kritische reflectie, dialoog en actief leren. Docenten zouden in het bijzonder moeten worden

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ondersteund bij het gebruik van strips om verschillende migratie-ervaringen uit meerdere verhalen met elkaar te vergelijken, waardoor studenten zowel gemeenschappelijke uitdagingen — zoals ontheemding, aanpassing en sociale uitsluiting — als de uiteenlopende persoonlijke trajecten die migratie-ervaringen kenmerken kunnen herkennen. Dergelijke vergelijkende benaderingen werden waardevol geacht om studenten te helpen verder te kijken dan simplistische of stereotiepe opvattingen over migratie en een genuanceerder begrip te ontwikkelen van individuele ervaringen en identiteiten.

Deelnemers merkten verder op dat strips rijke mogelijkheden bieden om persoonlijke verhalen te verbinden met bredere onderwijsthema's en maatschappelijke kwesties. Met passende training kunnen docenten leren hoe zij strips kunnen gebruiken als pedagogische ingang voor het verkennen van onderwerpen zoals stereotypen, discriminatie, taalbarrières, vriendschap, identiteit, aanpassing, veerkracht en de betekenis van verbondenheid. Door verhalen te koppelen aan curriculumdoelstellingen in vakken zoals taalonderwijs, maatschappijleer, burgerschapsonderwijs en intercultureel leren, kunnen onderwijsprofessionals studenten stimuleren maatschappelijke realiteiten kritisch te onderzoeken en tegelijkertijd empathie en vaardigheden op het gebied van perspectiefname te ontwikkelen. Deelnemers benadrukten tevens dat strips kunnen fungeren als effectieve katalysatoren voor klassengesprekken en debatten over inclusie, diversiteit en sociale rechtvaardigheid. Docenten zouden migratieverhalen die in strips worden gepresenteerd kunnen gebruiken om gesprekken op gang te brengen over de manier waarop scholen en gemeenschappen gastvrijere en ondersteunendere omgevingen kunnen worden voor alle studenten, in het bijzonder voor studenten met een migratie- of vluchtelingenachtergrond. Dergelijke discussies werden belangrijk geacht voor het bevorderen van democratische waarden, wederzijds respect en actief burgerschap binnen steeds diversere schoolgemeenschappen.

Om strips succesvol in de onderwijspraktijk te integreren, benadrukten deelnemers de noodzaak van uitgebreide trainingsmodules voor docenten die laten zien hoe visuele storytelling kan worden gebruikt als een gestructureerd pedagogisch instrument voor het onderwijzen van complexe en vaak abstracte verschijnselen. Onderwerpen zoals migratie, menselijke waardigheid, sociale uitsluiting, identiteitsvorming en intercultureel samenleven kunnen voor studenten moeilijk te begrijpen zijn wanneer uitsluitend conventionele onderwijsmethoden worden gebruikt. Deelnemers stelden dat strips deze kwesties toegankelijker maken door verhaal, beeld en emotionele betrokkenheid te combineren op een manier die zowel cognitief

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

als affectief leren ondersteunt. Daarom zou lerarenopleiding onderwijsprofessionals moeten voorzien van praktische voorbeelden, klasactiviteiten en methodologische richtlijnen waarmee zij strips met vertrouwen en effectief kunnen gebruiken in verschillende onderwijscontexten. Door de competenties van docenten op het gebied van digitale storytelling, visuele geletterdheid en stripgebaseerde pedagogiek te ontwikkelen, kunnen scholen inclusieve onderwijspraktijken versterken en tegelijkertijd het kritisch denken, de empathie, communicatieve vaardigheden en het begrip van complexe maatschappelijke kwesties bij studenten bevorderen. In dit verband beschouwden deelnemers lerarenopleiding als een essentiële voorwaarde om ervoor te zorgen dat strips niet als aanvullend materiaal worden behandeld, maar worden erkend als waardevolle onderwijsmiddelen die het leren kunnen verrijken en inclusie in hedendaagse klaslokalen kunnen ondersteunen.

Inclusieve training niet alleen als onderdeel van de lerarenopleiding

Deelnemers aan de kleinschalige bijeenkomsten benadrukten dat training voor inclusief onderwijs niet uitsluitend moet worden beschouwd als een professionele vereiste binnen de lerarenopleiding, maar ook als een belangrijk onderdeel van burgerschapseducatie voor docenten zelf. Zij stelden dat docenten niet alleen onderwijsprofessionals zijn, maar ook invloedrijke leden van hun nationale en Europese gemeenschappen, wier houding, waarden en handelen bijdragen aan de ontwikkeling van inclusievere, democratischere en sociaal meer samenhangende samenlevingen. Vanuit dit perspectief reikt inclusief onderwijs verder dan de klaspraktijk en wordt het een bredere maatschappelijke verantwoordelijkheid die is gebaseerd op respect voor menselijke waardigheid, diversiteit, gelijkheid en sociale rechtvaardigheid. Deelnemers benadrukten dat docenten mogelijkheden nodig hebben om kritisch te reflecteren op kwesties zoals migratie, discriminatie, sociale uitsluiting en intercultureel samenleven om de realiteit waarmee diverse studentenpopulaties worden geconfronteerd beter te begrijpen. In dit verband werden de DICOMI-modules en de op waargebeurde ervaringen gebaseerde digitale strips aangemerkt als bijzonder waardevolle middelen voor professioneel leren, omdat zij authentieke verhalen presenteren over migratie, ontheemding, aanpassing en verbondenheid. Door met deze verhalen te werken, kunnen docenten een dieper begrip ontwikkelen van de uitdagingen waarmee immigranten- en vluchtelingenkinderen en hun gezinnen worden geconfronteerd en verder kijken dan abstracte beleidsdiscussies om de menselijke dimensies van migratie te leren kennen. Een dergelijk begrip werd als essentieel beschouwd voor het

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

bevorderen van empathie, het ter discussie stellen van stereotypen en het versterken van de betrokkenheid van docenten bij inclusieve onderwijspraktijken.

Deelnemers benadrukten verder het belang van sociaal-emotioneel leren (SEL) als een krachtige benadering voor het ontwikkelen van de capaciteiten van docenten op het gebied van inclusie. Zij stelden dat onderwijsprofessionals vertrouwd moeten zijn met de principes van SEL, niet alleen omdat deze competenties studenten ten goede komen, maar ook omdat zij de professionele en maatschappelijke ontwikkeling van docenten zelf ondersteunen. Vaardigheden zoals empathie, zelfbewustzijn, het opbouwen van relaties, perspectiefname, verantwoordelijke besluitvorming en emotieregulatie werden gezien als fundamenteel voor het creëren van inclusieve klaslokalen en het effectief inspelen op de behoeften van diverse leerlingen. Deelnemers merkten op dat elke DICOMI-module ten minste één SEL-doelstelling integreert en docenten daarmee praktische voorbeelden biedt van de manier waarop sociaal-emotionele competenties kunnen worden ingebed in onderwijsactiviteiten rond migratie, diversiteit en inclusie. Door met DICOMI-materialen te werken, kunnen docenten ervaren hoe SEL kan worden gebruikt om dialoog te faciliteren, reflectie te stimuleren, intercultureel begrip te versterken en positieve relaties tussen studenten met verschillende achtergronden te bevorderen. Deelnemers adviseerden daarom dat SEL een zichtbaarder en systematischer onderdeel wordt van zowel initiële lerarenopleidingen als nascholingsprogramma's voor docenten.

Tot slot benadrukten deelnemers het belang van professionele leergemeenschappen en uitwisseling tussen collega's ter ondersteuning van de uitvoering van inclusief onderwijs. Zij merkten op dat inclusie vaak in abstracte termen wordt besproken en voor onderwijsprofessionals moeilijk kan zijn om te vertalen naar concrete klaspraktijken zonder praktische voorbeelden, bewijs en mogelijkheden voor reflectie. Om die reden adviseerden deelnemers ruimtes te creëren waar docenten ervaringen kunnen delen, uitdagingen kunnen bespreken en goede praktijken kunnen uitwisselen op het gebied van inclusie, migratie, digitale storytelling en sociaal-emotioneel leren. Het delen van succesvolle klasactiviteiten, lesplannen, stripprojecten en strategieën voor de ondersteuning van migranten- en vluchtelingenstudenten werd als bijzonder waardevol beschouwd om inclusief onderwijs concreter en haalbaarder te maken. Deelnemers stelden dat concrete voorbeelden en bewezen praktijken onderwijsprofessionals kunnen helpen zich voor te stellen hoe inclusie er in het dagelijkse schoolleven uitziet, waardoor zowel hun vertrouwen als hun motivatie om innovatieve

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

benaderingen toe te passen toenemen. In dit opzicht werd DICOMI niet alleen gezien als een verzameling onderwijsmiddelen, maar ook als een platform voor professionele dialoog en gezamenlijk leren, waarmee docenten van elkaar kunnen leren en tegelijkertijd gezamenlijk inclusieve en democratische onderwijspraktijken in heel Europa kunnen versterken.

Referenties

- Farinella, M. (2018). The potential of comics in science communication. *Journal of Science Communication*, 17(1), Y01. <https://doi.org/10.22323/2.17010401>
- Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal*, 37(5), 813–828. <https://doi.org/10.1080/01411926.2010.501096>
- Hosler, J., & Boomer, K. B. (2011). Are comic books an effective way to engage nonmajors in learning and appreciating science? *CBE—Life Sciences Education*, 10(3), 309–317. <https://doi.org/10.1187/cbe.10-07-0090>
- Khoo, E., Mitchell, L., & Sammons, M. (2024). Teacher use of digital stories to promote reflective practice supportive of migrant and refugee children's sense of belonging. *Early Childhood Education Journal*, 52, 1993–2007. <https://doi.org/10.1007/s10643-023-01538-z>
- Pastoor, L. D. W. (2017). Reconceptualising refugee education: Exploring the diverse learning contexts of unaccompanied young refugees upon resettlement. *Intercultural Education*, 28(2), 143–164. <https://doi.org/10.1080/14675986.2017.1295572>
- Sattin-Bajaj, C., Barrera Alcazar, J., Hong, D. D., & Romo-González, M. (2023). An expanded framework for preparing teachers to educate children of immigrant backgrounds. *Teaching and Teacher Education*, 129, 104120. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104120>
- Tondeur, J., van Braak, J., Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. (2017). Understanding the relationship between teachers' pedagogical beliefs and technology use in education: A systematic review of qualitative evidence. *Educational Technology Research and Development*, 65(3), 555–575. <https://doi.org/10.1007/s11423-016-9481-2>

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

UNESCO. (2020). *Global education monitoring report 2020: Inclusion and education—All means all*. UNESCO Publishing.